

De

EXCIDIO ORBIS
SUBSTANTIALI
ET TOTALI,

DIVINA ASSISTENTE GRATIA

Ex consensu & approbatione admodum
Reverendæ Fac. Theol. in Regia quæ
Aboæ est ad Auram Academiâ,

Discutienda inter Regios Alumnos,

PRÆSIDE

DAVIDE LUNDI

SS. Theol. Prof. Publ. & Ord.

Respondente

JOHANNES WÄNGBL

In Auditorio Maximo,

In diem 3 Febr. An. 1700.

Exc. apud J. WALLIUM.

VIRIS CONSPICUA DIGNITATE

Speciatissimis,

DN. ISAACO

Lund/

In Regiâ Cancellariâ,

quæ Holmiæ est, NOTARIO

Fidelissimo,

DN. LAURENTIO

BERGIO,

Officinæ ferrariæ In

spectori Attentissimo,

AVUNCULIS piâ mente semper

colendis,

MITIA FATA!

Villicus ut quondam, dum Regi munera ferret,

(Ne reliquos inter sic sine dote foret.)

Prodiit, atque haustas puro de flumine guttas

Dona minuta dedit pro gravitate rei.
Sic certe prodit quoque nunc hæc nostra Thalia,

Fautores juncti sanguine rite mihi;
Namque licet fuerant longo cumulata favore

In tenues semper tot benefacta lares,
Ecce tamen pendat quo ingentia munera vestra,

Ut fas est, præstat nostra Thalia nihil.
Hanc modo pagellam vobis transmittere tentat,

Quamvis haud meritis sic queat esse satis;

Attamen ut munus quod grato pectore Regi

Sacrato pauper Villicus hicce tulit,
Ipse licet parvum cepit tam fronte benignâ,

Ut illi rursus munera magna daret.
Sic

Sic placeant vobis fautores quæso beni-
gni,
Fœtus, quos profert lenta Minerva
mea.

Sic pariter lætis vos adspiciatis ocellis
Hæc, vestris meritis inferiora licet.
Sic tenui semper modulabor carmen
avenâ,

In laudes vestras quodcecuisse decet.
Sic semper vobis prosperrima fata vo-
vebo,

Et Pylios annos, Nestoreosque dies.
Ergo felices vivatis terque quaterque
In longum. Votis annuat alta Trias!

NOM. VEST.

Æstimator sincerus

JOH. Wång.

Juveni Erudito Honestissimoq;

DN. JOHANNI Wång/
Commiliti egregio,

Commiliti egregio,

Cum partem eruditi operis de se-
culi fine esset defenturus,

UT seclum inclinat præsens, finemq;
minatur,

Sic ruit ad cineres ORBIS & ipse suos.
Vasta trahent olim mundi tabulata
ruinam:

Vah, homines hujus portio quanta
sumus?

Portio, parva licet, tamen hæc, subdu-
cta ruinæ,

Mutatæ sortis planta perennis erit.

O qui lætitiæ dispertis fata futuræ,
Hæc jubeas nobis propria fata fore.

amicitiæ causâ

licet occupatissimus

accuseb.

TORST. RUDEEN.

Juveni

Literis moribusque ornatisimo

DN. JOHANNI Wångl

Amico & Fautori dilectissimo.

U*tilius nihil hoc extremo est tempore,
nec quis*

*Mentibus hic quicquam dulcius esse piis,
Quam si sincero volvatur pectore & ore,
Temporis hoc senium qualia secla vehat,
Quis cuncta induerant cultum sibi canescentem*

*Gibbosique gerunt ecce senis speciem,
Et quis Sol tandem propriorum rector equorū
Desinet esse, videns cuncta nihil fieri.
Hac igitur cum Tu reputes doctāq; piāq;
Mente, clues dignus laudibus egregiis.*

gratul. occupatissimus

ERIC. CAJANUS.

CAPUT PRIMUM.

§. I.

Ardua Christianæ fidei capita, primis & ultimis sacri codicis capitibus sistuntur, quæ unum idemq; respiciunt objectum, quod mundum dicimus. Hujus enim natales, in exordio divinæ illius paginæ continentur; hujus ex adverso itidem interitus, ad calcem sanctarum literarum designatur. Eadem ergo sacra pagina, seculi & initium & finem tradit, sicut idem sol, & occidendo & redeundo interitum ejus adūbrat. Nam, ut verbis divi Hieronymi res signetur, *Sol ipse qui in lucem mortalibus datus est, interitum mundi ortu suo quoque indicat & occasu.* Est in utriusque scrutinio emolumentum maximum, salus multa, solatium eximium. Utrum pio & serio contemplatus fu-

A

eris

eris studio articulum; magnum progenerabit desiderium divinæ cognitionis, & conjunctionis teque ad Deum ducet via certissimâ, & cum eo conjunget suavissimè, ut in illo solo spem ponens firmissimam, ad cælestia & æterna anheles constanter. Sed, quod mireris, eandem etiam uterque expertus est sortem, apud adversarios impios & malevolos, tam extra quam intra Ecclesiæ gremium, quos aut tenebræ crassæ, aut ipsa pravitas, à veritatis transversum egerunt tramite, uti id Historicorum monumenta passim & ubertim loquuntur.

§. II.

Ex hoc est genere placitum *Platonis*, quo mundi materiam ἀναρχον esse docuit; *Democriti* etiam atque *Epicuri*, qui ex fortuito Atomorum concursu, admirabile hoc systema coaluisse insulsè, prodiderunt. Sed & *Aristoteles*, quandam mundi æternitatem statuisse, nonnul-

3

nullis videtur. His etiam accensenda temeritas *Gnosticorum ac Audeanorum*, qui rerū creatarū initia, vel Angelis vindicantes, vel quasdam illarum fingentes æternas; gloriam soli debitam Deo, ipsi adimere, & quantū in se erat, illam obfuscare annixi sunt, ad quem modum tecere suum illud Pauli Rom. 1, *quod cum cognovissent Deum, tamen non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed stulti facti sunt in cogitationibus suis, & veritatem Dei detinuerunt in injustitia, ac mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentum.* Coniungendi deniq; sunt cum ipsis *Materiarii*, & ejus farinae alii, quos omnes à *Damasc. τὸματα Ἀγγέλων* rectè appellari, asserit Gerh. loco de Creatione, & longo catalogo recensitos deprehendes à veteribus Hæresiographis Patribus, quorum ductum lecuti sunt Historici recentiores, in illis designandis.

Confer sis inter alios *Spond. Annal. Saer. & Micralii Synt. Hist. Eccles. libr. 1. quest. 4.*

§. III.

Tanti autem operis ortus, ut ambiguis & mendacibus doctrinis, traditus est ab Auctoribus suis; ita sententiis diffidentibus ejusdem finis, futiliter & impiè est propositus à *Gentilibus & Hæreticis*, qui eundem planè negarunt, ac in æterna seculi duratione, nescio ob quas delicias, cum figmentis suis valde sibi placuerunt. In hoc numero sunt *Epicurei, & Physici*, quorum plerique scribuntur formidasse, mundo initium & finem tribuere; nec non alii *Philosophi*, tum *Cerinthus, Origenes, Æternales, Albanenses ac Hæretici Anonymi* &c. quos & nominavit, & simul distinctè Auctorum loca notavit, in quibus singuli describuntur, accuratissimus quondam Doctor Dn. *Scherzerus*, *Syst. Theol. p. 610.* Patet hoc
hoc

hoc etiam quoad antenus ex dialogo
Zachariae Episcopi Mytilinensis, qui cum
 Discipulo quodam *Ammonii Philosophi*
 differens ita illum alloquitur: *Nescis*
tu qui familiarissime diu cum eo (Am-
monio, es versatus, atque ipsius congressus
praecipue usus, quid de caelo quid de DEO
sentiat? ut evehat caelum ad ean-
 dem cum DEO dignitatem. Factum
 quidem ipsum affirmat sed ratione
 tantum causae, adeo ut illud aequae
 DEUM sempiternum constituat,
 neque hanc Universitatem unquam
 interituram putet, ut est apud *Marg-*
arinum de la bigne Tom. 4. p. m. 159.
Sacr. Biblioth. Sanct. Patr.

§. IV.

Hi erronei ac seductores ante-
 quam mittantur, consultum erit
 brevi opera atque examine, expen-
 dere & discutere occasiones causas-
 que suorum errorum, tum ratiun-
 culas, quarum beneficio sua com-
 menta stare posse, sibi sunt imaginati,
 quo

quò sic in antecessum quadantenus
 constet de iis dubiis, quæ nostro
 sunt affinia, expedianturque omnia
 quæ huc spectant, antequam quod
 præcipuum est adeatur. Atque in
 his ne ordo negligatur, primum
 protrahendi sunt remotissimi, ipsi
 puta *gentiles*, quos eo facilius in er-
 rorum devia abreptos, à veritate de-
 clinasse ambigere nemo potest, quod
 salutaris doctrinæ destituti subsidio,
 omnia ad cœcæ rationis dictamen
 dijudicaverint. Etenim cum ordi-
 natissimam hanc rerum faciem,
 splendorem tam magnificum, cur-
 lumq; constantissimū, continuā tem-
 porū serie in certissimis terminis fer-
 ri, oculis suis usurpavere; simile est
 vero, illos tantam pulcritudinem, ma-
 gnificentiam & constantiam, diffi-
 culter admodum, cum fine aliquo &
 interitu potuisse componere. Ac-
 cessit quod instabiles animos, si a-
 liquando in rem paulo exactius in-
 quirere contigisset, appositum illud

δελίασμα fallacissimum, terrenæ voluptatis studium, negotio facili inescaverit, ab instituto avocaverit, & quem errare cœperant errorem, plausibiliorem fecerit, donec tandem ille, communi vitio, diutius retentus ac consideratus, penitus apud eosdem sit confirmatus.

§ V.

Potuissent sanè fallaciæ istæ, notari ac removeri, si, quod de DEO manifestum erat, non detinuisent vesani in injustitia, sed incremento ulteriori augere, studiosè allaborassent, quod ut fieret nihil obstitisset, modo Θεογνωσίαν naturalem non habuissent insuper, *hoc sine concessam, ut esset manuductio quadam ad ulteriorem DEI agnitionem, in verbo propositam & Ecclesiæ patefactam*: Ita namque illis innotuisset, elegantissimã hanc molem, eâdem ejusdem DEI, cujus infinitã potentiã stat creata, etiam dissolvi posse; nec solum posse, sed & de-

8
debere aliquando, secundum voluntatis suæ beneplacitum & decretum, præterlapsis iis, quæ definita sunt in arcano suo consilio, temporum spatiis. Quin etiam tum deprehendissent fascinum illud, & injectum oculis velamen, hoc est, carnalis ratiocinationis favorem, in quo summum sententiæ propugnatae robur situm erat, obstaculum fuisse primum, ob quod rem ipsam non sunt assecuti; tum etiam incentivum perniciosissimum, pugnandi contra æterni Creatoris in verbo factam revelationem. Verum quia *κοινὰς* illas *ἐπινοίας* sive veras de DEO notitias, datâ operâ exstinxerunt, nec eas in vita & moribus sibi præluere passi sunt; *ex abusu rationis & principiorum naturalium promanarunt varii errores & falsæ opiniones gentilium,* quod de multis Ethnicorum Theologicis scriptis pronunciatum Calovii appositè huc referri nemo temerè inficiabitur.

§. VI.

Delicti gravioris rei sunt, ideoque
 asperiori etiam nota & repre-
 hensione digni, qui quidem idem
 sensere *Æternales*, sed veritatem
 simul, quam ex ingressu in Eccle-
 siam jam cognoverunt, aut saltem
 cognoscere debuerunt scelestè re-
 jecerunt, suisque figmentis, ex sa-
 cro codice, colorem ac firmitatem
 nefando aulæ quæsierunt. Huic
 probandæ assertioni, ingens argu-
 mentum se invenisse opinati sunt
 in cap. 8. & commate 22 Genes. u-
 bi Spiritus DEI testatur, cunctis di-
 ebus terræ, sementem & messem,
 frigus & æstus, æstatem & hiemem,
 diem & noctem non desitura, de-
 quibus ita Textus: עַד כָּל-יְמֵי
 הָאָרֶץ זֶרַע וְקָצִיר וְקָר וְחֹם וְקִיץ וְחֹרֶף
 וַיּוֹם וְלַיְלָה לֹא יִשְׁבֹּתוּ At opinio
 est incassum quæsitæ, quum plus
 quàm scriptum est quærat profe-
 ratque. Impingit enim, si consulimus

σύγκρισιν, in *ἀναλογία* scripturæ, quæ non fert ulla de Mundi perpetuitate positiones, sed loco non uno eas negat ac improbat, quando disertis verbis machinæ hujus excidium adumbrans, omnium terrarum ac cœli deflagrationem commemorat. Ipsam etiam *ἀλληλοχίαν* migrat. Etenim patet ex iis quæ antecedunt, asseverationem hanc DEI de non intermittendis terrenis operibus, ac statis vicibus non impediendis; respicere calamitatem nuperam mundo immissam per diluvium, adeoque ita exponendum esse locum: DEUM imposterum non puniturum terram, sicut modo factum est. Postquam enim Noë, cœlesti Patri, in gratam liberationis memoriam, ex speciali procul dubio mandato, super exstructo altari sacrificium obtulisset eucharisticum, atque ex eo svaveolentiam DEUS lenisset, eoque ipso viscera misericordiæ erga genus humanum de-

denudasset ; prævio paterno *Μα-
λιγτιμῶ* in corde statuisse dicitur :
Terram non amplius istis malis
ac pœnis propter hominem, subji-
ciendam esse, quas nuperrimè ex
divina vindicta perpeti debuit.

§. VII.

Apparet ex his, non omnem sup-
pliciorum inhibitionem, quod
vel ex solo Sodomitarum & Go-
morrhæorum exemplo evidens est,
in præsentī loco negari, multo mi-
nus totalem mundi destructionem
& finem ejus universalem, quem
tot clara oracula evidentissimè in-
culcant: verum id solum dici, mun-
dum, quamdiu durat, non ita ut pro-
ximè amplius deformandum ac de-
solandum. Sensus ergo est genui-
nus, quem Gerhardus in Commen-
tario ad hunc locum exhibuit, his
verbis: *Ergo cessabunt aliquando dies
terra & sequentur dies cœli, id est, huic
seculo transitorio succedet æternum.*

Longè profectò facilius ex hoc loco evincitur, habiturum hunc mundum finem, quam probatur illius æternitas, quod vidit etiam Riverus qui Exerc. 57. in Genes. cap. 8. sic inquit: *Colligitur ex hoc non æternam fore tantulum vicissitudinum durationem, quæ limitatur quamdiu terra erit כל ימי הארץ omnibus diebus terræ, ex quibus verbis bene colligunt Hebræi, certum tempus terra esse præscriptum, nec proinde istas vices in perpetuum esse duraturas, finiende earum subjecto.* Addimus quia maximè faciunt ad illustrationem hujus loci, quæ à B. D. Calov. in Comm. ad Gen. expressa inveniuntur. *Cunctis diebus terræ, id est, quamdiu terræ dies erunt. Ideoq; eosdem non æternum duraturos, nec terram in perpetuum mansuram, quia terræ dies finem habebunt, indicatur. Promittit autem DEUS, se conservaturum ordinem naturæ, qua vicissitudinem actionum hominum, ad sustentationem necessariorum, sementis & messis, qualitatatum*

aëris, frigoris & æstus, ac temporum
 denique, cum anni, æstatis, & hyemis,
 tum dierum qui cum noctibus vices suas
 habituri semper sint. In diluvio enim vi-
 detur hic ordo mutatus. Nam in prin-
 cipio diluvii perpetua quasi nox fuit, ut
 in gravioribus tempestatibus fieri solet.
 Adhæc æstas, quæ tum post Majum
 ingredi debuit, mutata est in hyemem;
 nulla item sementis facta est per integrum
 annum. Quapropter de novo veluti sancit
 Deus ordinem natura ac vicissitudinē ei-
 dem convenientem, deinceps sine tali immu-
 tatione servandam. Simplex sententia est,
 ait Lutherus, futurum ut terra restitu-
 atur, ut iterum conseri agri possint, &
 vastitas illa desinat, quam diluvium fe-
 cerat, ut tempora currant consveta lege,
 & sementem messis, æstatem hyems, calo-
 rem frigus debito ordine sequatur. Quæ
 tamen ita accipienda, ut hisce ita nomi-
 natis Synecdochice ordinarius, ac na-
 turalis totius universi cursus designatus
 intelligatur. Nimirum promittit DEUS,

sefe

sefe natura ordinem & cursum non immutaturum, & quicquid immutatum per diluuium, in integrum restitutum esse &c. At in re plana quid opus est multis? Properandum ad alia.

§. VIII,

Auctoritate scripturæ, sed malè intellectæ & malè explicatæ, Æternales suam opinionem munire, velle, modo patuit. Succedunt illis Empectæ, irrisores, qui omnia quæ de promissione adventus Domini sunt prodita, impiè in dubium reuocant, & sannis ac ludibrio exponunt, rapti imposturis Satanæ & corruptæ carnis suggestionibus, nullâ diuinarum literarum certitudine nixi. Hi sunt quos Elencho perstrinxit Divus Petrus 2. Ep. c. 3. atq; erroris convicit, demonstrando vanitatem illationis eorum, partim ab exemplo mundi primi diluuiio submersi, partim ex singulari natura durationis diuinæ, quæ intermina-

bi-

bilis est & nullo tempore mensuratur, nec longis spatiis distinguitur, quæ vel oblivionem vel fluxam rerum conditionem, apud nos inferre cernuntur. Vis collectionis huc redit, quod infinitum sit discrimen inter moram hominum, & quam ex modo cognoscendi nostro, apud DEUM concipimus rerum dilationem. Ea enim quæ trahuntur & longius differuntur inter homines, plerumque aut oblivione, aut incuria, vel alia infirmitate irrita relinquuntur. DEUS autem licet hominibus videatur promissa sua in longum proferre, ea tamen nec frustra prædicit vel manifestat, nec negligit, aut suis eventibus defraudari patitur, sed verissimo complemento terminat, quando ipsi visum fuerit, quod ipsum si vel citius aut serius contingere apparet, coram DEO tamen in præsentia fit, qui omnia in perpetuo *viv* intuetur, & apud quem omnis æternitas est hodie perpetuum. Psal. 2. 7.

§. IX.

Excipit jam; hos omnes ista clas-
 sis, in qua abeunt Auctores à
 superioribus, ita ut adversam iis
 ineant viam, atque affirmant omni-
 no futurum tempus, quo præsens
 seculi habitus, hic ordo, & ipse hic
 mundus habiturus sit finem, adeo-
 que expectandam hanc rerum vi-
 cissitudinem, ut planè non sit quæ
 nunc est & existit universi machi-
 na, quamvis id pernegarint alii. Hi
 verò quamquam in illa propositio-
 ne unanimes sint, quod verè sit a-
 liquando futura consummatio se-
 culi; in diversas tamen easque pluri-
 mas scinduntur opinionum partes,
 quando singuli propius super hoc
 argumento mentem suam explica-
 bunt. Inter illos *quidam*, ignis vi
 conflagraturum hoc universum, eo-
 que ipso in cineres etiam redigen-
 dum, tradiderunt; illa tamen rudera
 aut funeris sui vestigia, cineres nem-
 pe ipsos non abolendos planè, au-
 fu-

tumant, ac si in merum nihil abirent, cum ex his, juxta illos, utpote purioribus principiis atque elementis, novum cœlum & nova terra, interveniente virtute Omnipotentis, non sine miraculo sint producenda. Atque hoc eo ferme modo futurum esse putant, quo unius Phœnicis interitus, alterius est origo, cum ex sua favilla veluti fœcundo seminio, resurgere memoratur, ut una sit *quæ repararet seque ipsa reseminet ales.* Quæ ratione habent sibi ὁμοψύχως Stoicos, qui quidem ἐκπύρωσιν concesserunt, at talem, quæ priorem quidem machinam destruat; sed novæ simul, ex pulvere prioris oborituræ, existat causa, ceu Ciceroni lib. 2 de Nat. Deor. hoc dogma illorum explicatur: Atque ita *essentialem* mundi interitum hi docent, non vero *totalem*, juxta quem cum intimis suis ac minutissimis partibus aboleatur penitus.

B

Alit

Alii deflagrationem Universi tenentes ipsi, & aliis inculcantes, eam ita explicant, ut *mundi* quidem innovationem mutationemque adstruant, eâque doctrinâ finem quendam doceant; illius tamen *essentiam* ac *substantiam* integram perennemque mansuram asseverant, qui proinde terminationem collocant non in *ἑστίας* destructione, sed *μετεώσεων* transformatione, veterum rejectione qualitatium & novarum adjectione. Nonnulli denique in hac *ἐπερώσει*, tantum respectum illum tollendum ajunt, secundum quem usibus humanis inservit mundus, quomodo, cum amplius ejus ministerio non est opus, eum dicunt perire, licet *essentia* sua maneat. Ut vero hic excipiantur ab aliis, aliæ partes mundanæ compagis, nunc cœli stellati, interdum empyreum, corpus illud confictum, aliàs superior aëris regio, nonnunquam elementa,

vel

vel omnia, vel aliqua, tum quàm
 dubiè cæteroquin de quibusdam in
 hoc negotio diversi loquantur, con-
 suli potest D. Scherzerus loco in
 antecedentibus allegato, & quem
 hic nominat, *D. Gerh. loc. de Consumm.
 Seculi n. 48.* Numerum opinionum in
 Argumento de Seculi consummati-
 one ita inquit sagacissimus *Joh. Adam
 Os.* ut primos constituat *Judeos*, qui
 æternitatem hic amplexi, vanum
 duxerunt mundo interitum assi-
 gnare. Apud illos tamen Aucto-
 res hunc notat dissensum, quod qui-
 dam existimaverint mundum tan-
 tum ad certum tempus duratu-
 rum; sed quos simul fumos vende-
 re prodit, quod destructionem,
 quam verbis prætere viden-
 tur, re ipsa inficientur. Post He-
 bræos, *Sinenses* perspicacia ingenii
 celebres nominat, qui quidem in-
 teritum mundi admiserunt, quod
 & *Stoicos* fecisse prius indicatum,
 sed varia admiscendo, qualescunq;

veritatis stricturas suffocarunt, & in tenebrosum chaos recondiderunt. Horum classi *Platonem* etiam cum *Aristotele*, adeoque *Platonicos* & *Aristotelicos* sive *Peripateticos* adscribit. Omnes hos cum suis cogitatis redigit in τῶν ἕξω ordinem quibus etiam objicit, I. mentis cœcitatem II. opinionis instabilitatem, III. oppositam veritatem. *Patrum* deinde ac *priscorum ecclesiæ Doctorem* chorum ordinat, qui ipsa canitie venerandi etiam in diversa abierunt, aliis accidentalem aliis essentialem mutationem propugnanti- bus, unde in illorum scriptis deprehenditur *consensus obtinendi difficultas*, post *Doctorem adverlorum qualitas*, atq; demum in verbis *discursus infirmitas*. Subjungit his omnibus, *recentiorum & Pontificiorum & Calviniano- rum* vota, quibus satis liquide suam de accidentali mundi transmutatione mentem proponunt, donec tandem subsistat in solida propriæ sententiæ pro-

probatione, quæ est de excidio mundi quoad substantiam. Quæ de his nervosè signavit laudatus Auctor, in Dissert. suis sacris, una cum crisi exquisita & proluxa, legenda occurrunt.

§. XI.

Jam illorum assertio, qui essentiali-
lem, non totalem, propugnant uni-
versi destructionem, licet proximè
ad veritatem accedere censeatur;
ideo probanda non videtur, quia
argumentis nititur non undiquaque
firmis. Non enim, si homo, cor-
pore destructo, & in sua initia reso-
luto, alterâ sui parte superstes ma-
net, animâ nempe; ideo etiam a-
liquid post universale incendium
mundi in illo superare debet, quod
novis orbibus cœli ac terræ, præbeat
aliquando suam essentiali, sicuti ex
eo, cum superstes post corporis dis-
solutionem anima, demum redditur
corpori suo ac cum eo sociatur, no-

vus homo prodit. Etenim, non ut hominem, ita & mundum DEUS huic fini condidit, aut, ut ita se haberet, constituit, nec est quidquam quod hoc syadet.

§. XII.

ET licet ineptè quidem non dicatur, vim DEI creatricem & conservatricem, esse quasi animam mundi & formam assistentem: tamen quod connectitur non est certum, scilicet illam ipsam vim, ideo ex cineribus post incendium consumpti mundi, creaturam novam h. e. novum Terræ ac cœli systema excitaturam, quod ipsū ut minimè negamus, cum quæstio est de potestate, ita inficiamur nunc intrepidè, quando quæritur de voluntate divina, de quâ liquidò constare nobis existimo, ni fallor, ex illis dictis, quibus Articulus hic de novissimo nostro, tanquã classicis suis locis superstruitur. Unde præterea ajo: Quoniam silen-

tium

rium est in sacris literis de ædificio mundi novo, exstruendo ex cineribus prioris, silentium etiam de eo erit inter homines. Quod ipsum unà pronuntiandū est de variis illis, quæ occurrunt apud Auctores, sententiis de mundi renovatione, cum de iplo modo, intempestivâ solitudine & dissensione disquirunt. Itaq; hujus paragraphi hæc esto clausula: Cum disputatio est de aliquo divinæ potentiae effectu, cujus ratio non nisi ex revelatione liquet, de eodem non aliunde quàm ex solis suis fontibus, hoc est, Dei verbo, ferendum est judicium. Sibi enim in his relicta ratio, si non insanit planè, saltem cœcutit.

§. XIII.

Ad illam partem descendentes, quæ modo deprehensa est, interitum hujus Universi non in ejusdem destructione substantiæ, sed *βελιώσει* ἢ *ἀνακαινώσει*, hoc est innovatione & perfectiva alteratione quâ conditio-

nem, statuere; istam tam numero
 Doctorum quam Auctoritate eorun-
 dem videmus stipatam. Hanc namq[ue]
 sententiam arripuere ferme omnes
Pontificii; & suam etiam pleriq[ue] fecere
Calviniani, teste post *Gerhardū*, D. *Dan-*
havero qui in *Hodos. Christ. p. m.*
 1484 ut prior in *LL. CC. loco de*
Consumm. sec. n. 48 prope finem sen-
 tentiam suam exprimit. Sed & eandē
 amplexi sunt *Patrum* non pauci, quā
 de re ita *Gerhardus* loc. alleg: *Non*
diffitemur multos ex piis veteribus in eam
concedere opinionem, quod mundus non
καὶ ἔσται sit interiturus, sed καὶ ἀποίω-
τος duntaxat sit immutandus. Hos eti-
 am secutus est noster *Megalander*, *Lu-*
therus, & alii ex *Nostratibus*. Ex qui-
 bus patet, & arduam esse hanc quæ-
 stionem, & ipsos qui in illa tradenda
 abierunt à recentioribus *Orthodoxis*
Theologis, non esse accusandos *επι-*
ποδοξίας, cum non spectet ad salutis
 fundamentum, sed sit conclusio quæ-
 dam

dam theologica de qua probabiliter institui potest disquisitio. Unde iterum graviter monet D. Gerbardus loc. cit §. 38 *Sententiam de substantiali mundi & Joga seu interitu non defendimus ut fidei articulum ad salutem scitu ac creditu simpliciter necessarium, sed eam emphaticis scripturae dictis, quæ de fine mundi loquuntur, magis conformem esse dicimus. Neq; contrariae sententia Patros nos hereseos accusamus.*

§. XIV.

Rationes adversæ hic afferri solitæ, in præsentî mittuntur loco, tangendæ commodius & labefactandæ tum, quando sententiam, quam nunc facimus nostram, probare conabimur, adducturi certos scripturae locos ej⁹ indolis, ut si planè non persuadeant apodicticis rationibus interitum mundi, qua suam substantiam & essentiam; saltem ostendant assertionem, quæ hoc ait, æquivorem & verriorem esse eam, quæ innovationem

& alterationem fovet ac pro ea pugnat. Atque ita illam operam jam omitterentes, postmodum exsequemur, ex una fidelia duos dealbando parietes. Concipimus vero nunc bonam adeo spem de sententiæ nostræ probabili maximè veritate ex eo quod aliàs, si ipsa quam impugnare paramus, præferenda est, mundi tum non tam interitus expectandus, quàm *μεταμόρφωσις*, idque evidentius esset, quam ut conveniret dubitare. Et quibus artibus ista explicatio, ut jam amplius nihil dicam, cum significantissima Salvatoris exclamatione Matth. 24, 35. Cœlum & terra peribunt, conciliari queat, ita ut vis nativa signandi nullo pacto torqueatur, enervetur aut imminuatur, videant ipsi, qui meram transmutationem defendere conantur.

§. XV.

Fquidem non est obscurum, quâ ratione gravissimi etiam Nostratium Doctorum, mediâ quasi viâ in-
cel-

cesserint, inter celebriores hasce du-
 as sententias, mundi scilicet interi-
 tum vel qua substantiæ suæ deletio-
 nem, vel etiam accidentium immu-
 tationem, adeo ut re^live difficultate,
 sive Auctoritatum honore inducti,
 ἐπιχ^ρ in hoc negotio, & honestam &
 tutā judicaverint, sintq̄ amplexi (in
 quē finem & illa, Heerbrand⁹ Comp.
 Theol, cap. de Conf. seu Quæst. ultima
 signat: *Certissimum autem est mundum
 non esse perpetuum sed transitorium. Num
 autem tantum secundum accidentia & pro-
 prietates inherentes, an vero etiam secun-
 dum substantiam sit periturus, non est hu-
 mani ingenii acie curiosè perscrutandum,
 sed constitutum hoc est in solius Dei, Patris
 cœlestis potestate & arbitrio. Cui adsti-
 pulatur D. Mylius in Expl. Aug.
 Confess, art. 17 his verbis: Discepta-
 tionem illam utrum ὁ κόσμος ἢ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ
 transitus mundi definiendus sit, πρὸς
 ἐπιχ^ρ rectissimè dirimit, quæ in sensu fu-
 tura experientia, quam divinationum
 οὐκ ἔστι certiozem esse, questionis illius so-
 lū-*

lutionem statuit.) indeque incumbat cuiq̄, istam tantorum virorum pietatem & modestiam extollere ac venerari: istis tamen omnibus sive rationibus, sive exemplis, non potuit ab illa quam semel ingressus est via, animus revocari, nec cohiberi, quominus illam substantialem *φωσφαι* perpendat, ut constituit, ex propositis certis oraculis elicere evidenter, & Domesticis suis viribus suffulcire. Expediri hoc potest eo majori cum confidentia, & veniæ consequendæ spe certiori, quando etiam ex *αὐτοψία*, & maximorum in his sacris luminum illustrationibus judiciisq̄ constet, hanc sententiam alteri palmam præripere. Hinc est quod pronunciet liberè B. Gerhardus magis eam conformem esse emphaticis scripturæ locis, ut patuit ex verbis modo adductis. Hujus etiam intuitu rationis, eandem alteri præferendam docet Dn. D. Calovius, postquam multos enumeravit, qui ad-

ver-

versæ opinioni patrocinantur, Tom.
 LL.CC. XI. Art.V.de consumm. Sec.
 Qvæst, 1. Præ cæteris confidentissi-
 mē Meisn. Phil. Sobr. Part. 1. sect.
 3. c. 3. Q5. at quantum capio, simul
 verissimē inquit: *Perverti ergo scri-
 pturas & vim ac emphasin divinarum
 phrasum corrumpi ab iis qui allegata
 testimonia, de accidentati mundi perfe-
 ctione ac innovatiine exponunt, certum
 est. Accedit ad hoc, quod cum sim-
 plex & una sit veritas, qvæ etiam
 nobis in sanctis nostris oraculis à
 Spiritu DEI est proposita, ea vero
 plana & aperta non sit, quamdiu
 utraque sententia, in hoc argumen-
 to qvæ fautores invenit, æqua pro-
 babilitate niti videtur: ipsa adeo,
 qvæ hic cum primis in profundo la-
 titabat, diligenti curâ eruenda fuit,
 per dubiorum illorum remotionem,
 qvæ eam abscondere visa sunt, idq;
 juxta mandatum & consilium nobis
 à cœlesti sapientia commendatum,
 per illud salutiferum ἐρευνᾶτε
 scruta-
 mini:*

S. XVI.

§. XVI.

Factum vero est, dum id egimus
 ut deprehensa sit verborum ac
 phrasium vis major, circumstantia-
 rum ratio efficacior, illationis vir-
 tus ex rerum descriptarum structu-
 ra fluens validior, totiusq; apparatus
 in textu, splendor illustrior, quàm
 ut cum aliqua accidentium ἀπερὶωσες
 conveniant, vel ab illa exhaurian-
 tur. Neque leve momentum huic
 assertioni adjicit, si quis Consum-
 mationem seculi cum Creatione
 contendit. Utrumque opus est di-
 vinæ potentia, utrumque argumen-
 tum illustre ejusdem potentia; u-
 trumque æqualis majestatis & glo-
 riæ ex eadem potentia promican-
 tis, indicium clarissimum. Immensa
 est & infinita potentia quæ tanto
 artificio, ex nihilo, aspectabilis hu-
 jus mundi monumentum produ-
 xit. At tanta per omnia futura no-
 bis non videtur, si sub finem rerum,
 ma-

manente substantia, mundo, nova tantum forma accidentium inducatur, quippe cui simile quidpiam, in rebus naturæ transformandis, resolvendis & immutandis, Chymicorū efficit industria. At amplissimum hoc mundi theatrum, in illud nihil ex quo creatum est, redigere, hoc est, ut postremò etiam nihil sit efficere; hoc demum verè est infinitū ac tale, quod ratio ne cogitando quidem assequitur, nedum imitari potest. Sit ergo DEUS noster ut in principio rerum, ita & earundem sine potentissimus, sit gloriosissimus. Elucescat ipsius potentia et nos etiam in hoc articulo, quantum quidem elucescere viderur in Scripturis. Hoc experiemur in præsentia, unde & illa quæ instituto, quantum equidem hac vice intendimus, satisfacere existimamus, huc adscribimus, deprompta tum ex ipsis fontib⁹, tum affinib⁹ versionib⁹ aliis, quæ hic suppeditabunt lucē aliquam.

Psalm

Psalms 102. v. 27, 28.

המה יאבדו ואתה תעמד וכלם כבגד
יכלו כלבוש תחליפם ויחלפו: ואתה
הוא ושנותיך לא יתמו.

Paraphr. Chaldaica.

הבון (ארעה ושמיא) יהו כבוד ואת
תקום וכלהון הוך לבושא יתכלון הוך
צטלי תחליפנן ויתחלפון: ואת הוא די
בריתנן ושנתך לא משתלמן:

Vers. 70 Interp.

Αυτοὶ (ἔθνη καὶ ἡ γῆ) ἀπολείνται,
σὺ δὲ διαμένεις. Καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον πα-
λαιωθήσονται καὶ ὡσεὶ περὶ βόλαιον ἐλίξουσιν
αὐτοὶ καὶ ἀλλαγήσονται. Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς
καὶ τα ἔτη σου ἐκ ἐκλείψουσιν.

Vulgata

*Ipsi peribunt, tu autem permanes; et
omnes sicut vestimentum veterascent. Et
sicut opertorium mutabis eos, et mutabun-
tur: Tu autem ipse idem es, et anni tui
non deficient.*

Hier